

Den store fortælling

om muslimske mænd og danske kvinder

Af Charlotte Jacobsen og Katrine Johansen

Danmark er populært sagt blevet et multikulturelt samfund. Alverdens kulturelle udtryk eksisterer side om side, og mennesker fra alle ender af kloden møder fra tid til anden hinanden på gaden, i opgangen, i skolen eller i sundhedsvæsenet. Nogle af disse kulturelle udtryk opfattes af nogen som fremmede, forstået som ukendte og anderledes og måske uforståelige. Andre gør ikke. Ligeså med mennesker med anden etnisk baggrund en dansk. Imidlertid synes en særlig gruppe af mennesker at fremstå som særligt fremmede for særlig mange i dagens Danmark: De muslimske mænd (Gopal, 2001).

Dette gør sig også gældende i sundhedsvæsenet, hvor netop samspillet med udenlandske mænd fra mellemøsten ofte fremhæves som særlig problematisk (Jahn, 2001). I forbindelse med en antropologisk undersøgelse af konsekvenserne af den multikulturelle patientsammensætning på en psykiatrisk afdeling har vi søgt at komme problemstillingen nærmere.

Undersøgelsen tydeliggjorde, at spørgsmålet om patienternes fremmedhed ikke kun lader sig forstå ud fra deres etniske tilhørsforhold, men i lige så høj grad må forstås ud fra personalets og samfundets identifikation af fremmedhed. Hvad der giver vanskeligheder, og hvem der giver vanskeligheder, er således en to-sidet problemstilling, der fortæller mindst lige så meget om personalet, som det fortæller om patienterne. En væsentlig opgave i arbejdet med patienter med anden etnisk baggrund end dansk er derfor at åbne øjnene op for, hvorfor man ser på patienterne, som man gør.

Vi vil her give et mere konkret eksempel på dette. Eksemplet knytter sig til den problemstilling, som oftest blev nævnt af personalet på den psykiatriske afdeling, når talen faldt på kulturelle barrierer; nemlig muslimske mænds opfattelser af køn. En større fortælling synes her at komme i spil. En fortælling med praktiske konsekvenser for samspillet mellem personale og patienter med muslimsk baggrund.

Undersøgelsen

Målet med denne undersøgelse var ikke at afdække muslimske mænds relationer til dansk kvindeligt personale. Derimod var målet gennem et 7 måneders medicinsk antropologisk forskningsprojekt, at kortlægge hvilke konsekvenser kultur har i et multi-etnisk behandlingsmiljø. Imidlertid fyldte personalets historier om muslimske mænd og køn meget. Både i de 29 kvalitative interviews som vi gennemførte med personale, og i dagligdagens småsnak, når problemfeltet skulle beskrives for antropologerne. Samlet deltog vi i dagligdagen på afdelingen i tre måneder.

Mest sigende er et af vores sidste interviews. Vi har haft en lang snak med en kvinde om, hvad det betød, når den sproglige barriere blev for stor. Antropologen vil derpå vide, om kultur i sig selv kan volde problemer, hvis vi ser bort fra det rent sproglige. "Mener du det med kvinderne?" spørger kvinden. Hun fortæller efterfølgende, at hun aldrig har haft oplevelser i den retning, men ved det er noget, der snakkes om.

Hvad er "det med kvinderne"? Hvorfor forventer kvinden, at vi ved, hvad hun taler om ud fra den korte bemærkning? Og hvad har "det med kvinderne" med kulturelle barrierer at gøre? Disse spørgsmål vil vi her søge at besvare gennem en narrativ analyse af køn og fortællinger om muslimske mænd og danske kvinder, som de optræder på den psykiatriske afdeling.

Køn i psykiatrien

Spørgsmålet om køn falder i øjnene på flere niveauer på de tre afsnit, hvor vi gennemførte feltarbejde som led i undersøgelsen. For det første er stort set alle patienterne mænd (99%), mens personalet er kvinder for hhv. 50%, 72% og 86% vedkommende. Andelen af mandligt personale korresponderer med graden af sikkerhedshensyn, der skal tages på det enkelte afsnit. På det mest sikre afsnit er en sikkerhedsnormering, der betyder, at der altid skal være mindst to mænd i vagt. Ved optræk til problemer er mændene der til at gribe ind – eller til at signalere deres tilstedeværelse ved at tårne sig op i baggrunden. Dette forhold er patienterne meget opmærksomme på. Personalet bruger en del tid på at fortælle patienterne, at i Danmark er der ikke forskel på mænd og kvinder, men den praktiske organisering af afdelingen signalerer noget andet.

De indlagte mænd på lukkede afsnit ser sjældent andre kvinder end personalet, omend de principielt kan få besøg af godkendte kvindelige pårørende. De er meget opmærksomme på kvindernes udseende. Mange af patienterne taler også meget om, hvordan det under denne del af psykiatriens rammer ikke er muligt for dem at opretholde et normalt og sundt sexliv.

Personalet på deres side imødegår problemstillingen gennem påklædningsregler, der forbyder seksuelt udfordrende tøj, og ved at

markere tydelige grænser. Som en patient forklarede:

"Der går en usynlig barriere mellem personale og patienter. Personalet må ikke forelske sig i patienterne."

På et andet niveau ligger det faktum, at en del af patienternes sygdom har et seksuelt element, som man må tage højde for i den daglige omgang.

På hvert deres niveau viser ovennævnte forhold, at køn spiller en rolle på afdelingen. Fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder foregår altså ikke i et kønsneutralt rum.

Muslimske mænd og (danske) kvinder

Med meget få undtagelser fortalte alt personalet, at det var et problem, at patienter med muslimsk baggrund ikke respekterede kvinder. Denne manglende respekt udmøntede sig i deres opførsel overfor afsnittenes kvindelige personale, der ikke blev respekteret og adlydt. Dette forklarede med henvisning til patienternes muslimske kultur.

Ifølge fortællingerne mener disse mænd ikke, at man behøver at høre efter kvinder, eller efterkomme henstillinger fra kvindeligt personale. De kommer fra kulturer, hvor manden har det sidste ord. I disse kulturer har man også nogle mere fastlåste kønsroller, hvor det er kvindens opgave at tage sig af huslige opgaver, så som tøjvask, madlavning, rengøring m.m.. Mændene respekterer ikke det kvindelige personales autoritet og modsætter sig at gå i gang med de (huslige) opgaver de pålægges på afdelingen. En kvindelig personale fortæller:

"Jeg har oplevet her og andre steder, at de ikke hører særligt meget efter, hvad en kvinde siger. Så skal der lige en mand til bagefter til at sige, at det er altså sådan. Det er selvfølgelig nogen gange lidt irriterende."

og en mand bemærker:

"Det må du da også vide, at for dem er kvinder helt dernede [viser med hånden i knæhøjde]."

Slutningen på fortællingerne går på, at personalet må lære patienterne, at i Danmark er

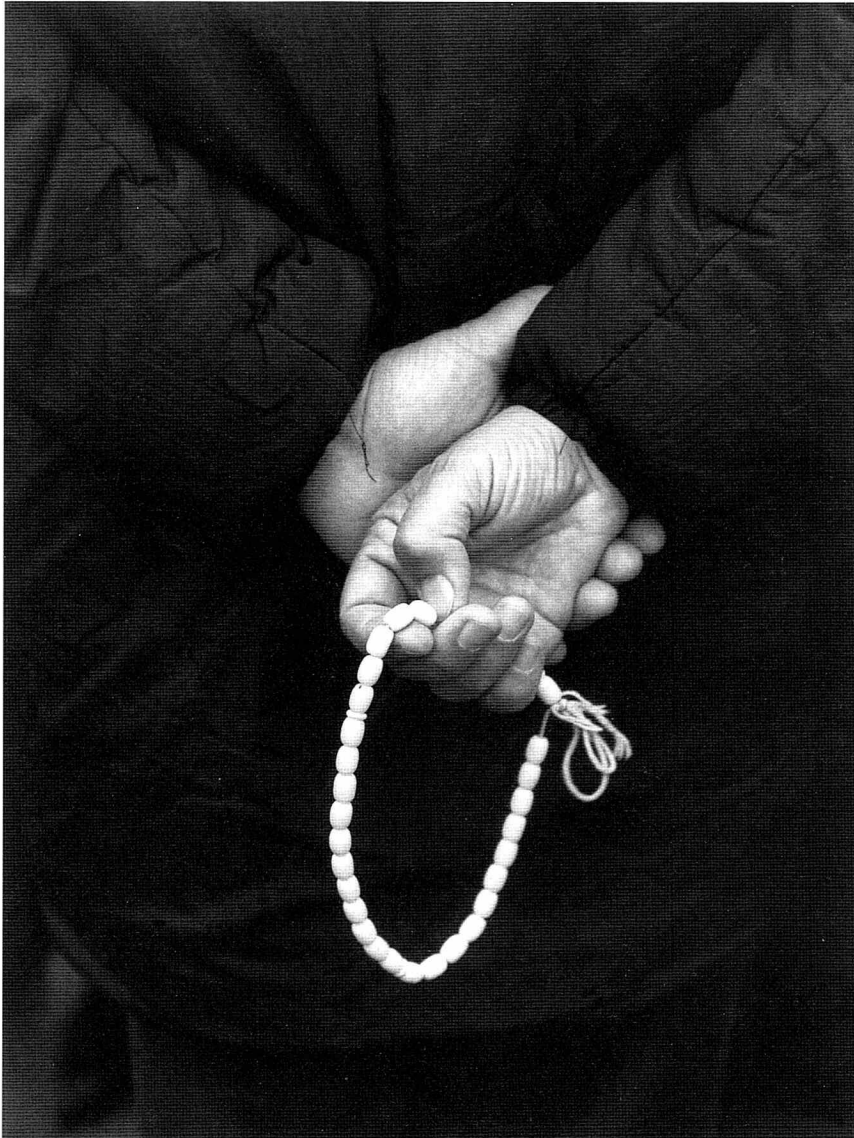

FOTO: GEORG SESSLER/BAM

der ikke forskel på mænd og kvinder. Her må de respektere det kvindelige personale, og bruge deres kvindelige kontaktpersoner.

Alt personalet på afdelingen forholdt sig til denne fortælling om de muslimske mænd. I vores interviews begyndte 62% selv at fortælle historien uden nogen direkte anledning, mens de øvrige berettede om kendskab til fortællingen, når de blev spurgt om betydningen af køn på afdelingen. Imidlertid viste det sig, at kun 3 ud af 19 interviewede

kvinder personligt havde oplevet ikke at blive respekteret som kvinder af muslimske mænd.

Dette antyder, at fortællingerne fødes af andet end konkrete oplevelser fra dagligdagen. Hermed afviser vi ikke, at der kan være meget store forskelle i opfattelser af køn og seksualitet i forskellige kulturer (og indenfor samme for den sags skyld), men noget tyder på, at de fortællinger om muslimske mænd og danske kvinder, som vi hører på afdelingen, må forstås som andet end et eksempel

FOTO: SØREN SVENDSEN/BAM

på et problem fra dagligdagen. Dette vil vi komme nærmere gennem en analyse af fortællingerne.

En dominerende fortælling

Indenfor antropologien opererer man med et begreb, der kaldes 'en dominerende fortælling'. En sådan er en overordnet fortælling, der flourer i et samfund, og hvis grundstruktur og grundtema kan genfindes i utallige specifikke fortællinger¹⁾.

Vi vil i det følgende vise, hvorledes fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder kan ses som resultatet af en sådan dominerende fortælling. Herved opnås samtidig en større forståelse af fortællingernes omfang, betydning og konsekvenser.

Fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder har en meget tydelig grundstruktur til fælles, uanset hvem der fortæller os dem. Strukturen er tredelt: (1) Muslimske mænd kommer med en kulturel baggrund, der

gør, at de ikke respekterer kvinder. (2) Derfor respekterer de ikke det kvindelige personale. (3) Følgen er, at vi må lære dem, at i Danmark er mænd og kvinder lige.

Grundtemaet er islam, kvindeundertrykkelse og kultur, og er således et tema, som ikke kun genfindes i fortællingerne på afsnittet, men også i større fortællinger om islam og muslimer, som vi møder i dagens Danmark (jf. Jahn 2001; Gopal 2001). Det er værd at bemærke, at en fortællings dominans er afhængig af den historiske tid, som den eksisterer indenfor (Bruner 1986). I øjeblikket fylder beretninger og forestillinger om den islamiske verden og truslen derfra uhyre meget. Disse beretninger giver fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder næring.

En dominerende fortælling er en fortælling, som alle kender, og som alle fortæller deres egne oplevelser i forhold til (jf. Baumgarten 1999). Dette er også tydeligt i fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder. Ikke bare kender alle fortællingen, men de fleste har selv overvejet, hvorfor de personligt ikke har oplevet den. De finder årsagen i deres personlighed, deres uddannelsesniveau eller deres alder.

En dominerende fortælling organiserer og giver betydning til det, som mennesker har oplevet. Den fungerer således som en slags tolkningsguide, der gør det fremmede familiært (Bruner 1986). En uforståelig adfærd kan sættes i orden og gives en forklaring ved, at den kategoriseres som en kulturelt bestemt adfærd overfor kvinder.

Samtidig kan en dominerende fortælling være bestemmende for udviklingen af fremtidige situationer (Ibid.).

En muslimsk patient henvender sig til et kvindeligt personalemedlem og beder om at komme i haven, men hun afviser. "Det har du ikke lov til", siger hun, hvortil patienten prompte svarer, at det skal hun ikke bestemme. Nu er begge vrede. Kvinden siger vredt, at selv om man dér, hvor han kommer fra, ikke respekterer kvinder, så skal han gøre det, når han er her i Danmark. En mandlig personale ser konfrontationen og kommer over for at hjælpe sin kollega. Han hører kun de sidste ord, og støtter derfor ved at sige: "Det er rigtigt, her bestemmer fru Hansen, også over

mig". Patienten beklager sig efterfølgende over, at personalet ikke kan lide ham. Det viser sig, at han har aftalt med sin læge, at han må få havefrihed. Meddelelsen er blot ikke nået ud i hele personalegruppen.

Vi har i vores 3 måneder på afsnittene oplevet uhyre få episoder, hvor konkrete problemer med muslimske patienters manglende respekt for kvindeligt personale er blevet diskuteret, eller hvor fortællingen så at sige har udspillet sig. Ovenstående er en af dem. Det problematiske ved ovenstående eksempel er, at den dominerende fortælling går ind med en tolkningsguide til det kvindelige personalemedlem, og som en styrende faktor for den episode, der kommer til at udspille sig. Resultatet er en frustreret patient og en kvinde, som har oplevet – måske endnu engang – at muslimske mænd ikke respekterer hende, fordi hun er kvinde. Man kan overveje, hvordan episoden havde udviklet sig, hvis den dominerende fortælling ikke havde eksisteret.

En dominerende fortælling er ikke blot betydningsgivende. Den afspejler samtidig en magtstruktur, idet den også indeholder en retfærdiggørelse af den handling, som man udfører ud fra fortællingens rationale (Bruner 1986). Dette er tydeligt i ovenstående eksempel, men kommer også til udtryk i personalets forsøg på at lære patienter med anden etnisk baggrund om dansk ligestillingsideologi. Problemet i den psykiatriske praksis er, at hvis den dominerende fortælling ikke deles af patienterne, kan personalets bestræbelser blive tolket på ganske anden vis. En 'etnisk' patient forklarede således:

"Kvinderne forstår ikke, at det er fordi jeg ikke orker. Det er jo ikke med vilje, at jeg ikke vil redde min seng om morgenen. Det er fordi, jeg er meget meget træt. Men det forstår kvinderne ikke. De bliver sure. Sidste uge var der en mand her, og da jeg forklarede ham, at jeg var meget træt og spurgte om jeg måtte vente til om eftermiddagen, så forstod han og sagde o.k."

Grundet omfanget af fortællingerne om muslimske mænd og danske kvinder, besluttede vi at udspørge patienter af dansk og ikke-dansk herkomst om, hvad køn betød på afsnittet. Målet var at undersøge, om de også

ville fortælle ud fra den dominerende fortælling. Vi spurgte patienterne om deres syn på henholdsvis mandligt og kvindeligt personale, og om det provokerede dem, når en kvinde bad dem rede deres seng og tørre borde af. De danske patienter spurgte vi, om de så anderledes på kvindeligt personale end deres udenlandske medpatienter gjorde. Patienterne brugte på ingen måde den dominerende fortælling. Tværtimod syntes de fleste, at det var nogle mærkværdige spørgsmål at stille. Selvfølgelig var der ikke nogen forskel på om en mandlig eller kvindelig plejer bad dem om at tørre borde af eller overholde rygereglerne. Og ideen om, at udlændingene skulle opfatte kvindeligt personale anderledes end de danske patienter gjorde, forekom de danske patienter pudsigt. Der var kun en patient med anden etnisk baggrund end dansk, der genkendte fortællingen:

Han svarede irriteret: "Jeg er muslim, men en moderne muslim og jeg respekterer kvinder. Hvis de respekterer mig, så respekterer jeg dem, og hvis de taler pænt til mig, så gør jeg, hvad de beder mig om."

Til gengæld fortalte næsten alle patienter uanset etnisk herkomst nogle ganske anderledes fortællinger. Dette var fortællinger om, at det var rart med mandlige plejere, fordi man kunne være mere fri med dem. Det var fortællinger, der betonede forbindelsen mellem kvindeligt personale og seksualitet og det svære i at opretholde et sexliv i det psykiatriske miljø. Men fortællingerne handlede hverken om autoritet eller kultur.

Disse svar viser, at patienterne ikke deler personalets opfattelse af relationen mellem mandlige, muslimske patienter og kvindeligt, dansk personale, om end nogle af dem mærker den indirekte. Hvis man gav patienterne større mulighed for selv at være med til at præge den dominerende fortælling, er der således meget, der tyder på, at den ville få en noget anden struktur.

En dominerende fortælling er ikke statisk. Den kan udfordres og ændres af andre fortællinger. Spørgsmålet er, om det ikke ville være sundt for det psykiatriske pleje- og behandlingsmiljø at arbejde for denne proces. Udfordrende fortællinger findes allerede, om end de ikke har så stor dominans endnu.

Disse fortællinger er at finde blandt patienterne (som beskrevet ovenfor), men også blandt personaler, der fremhæver, at når der er problemer, så knytter de sig mere til relationen plejepersonale og patient end til relationen muslimsk mand – dansk kvinde.

Konklusion

Fortællingen om de muslimske mænd og de danske kvinder er et eksempel på, hvordan kulturen på den psykiatriske afdeling influeres af det omgivende samfund og samler kraft og saft af de debatter, som findes i samfundet.

Det er også et eksempel på, at de vanskeligheder med muslimske mænd, der fortælles om fra den psykiatriske afdeling, i høj grad må forstås i forhold til, hvem der fortæller dem, og hvad der gør, at de fortælles. Mon det samme gør sig gældende i samfundet generelt?

Den dominerende fortælling omkring muslimske mænd og danske kvinder informerer mange af de møder og konflikter, der eksisterer mellem patientgruppen og det kvindelige personale. Det betyder, at personale og patienter hyppigere oplever konflikter, end det måske havde været nødvendigt. Det er derfor værd at arbejde på en ændring af den dominerende fortælling.

Litteratur

- Bruner, E. (1986): *Ethnography as Narrative*. I: *The Anthropology of Experience*, Bruner, E. & Turner, V. (red). Urbana: University of Illinois Press.
- Gopal, K. (2001): Janteloven – modviljen mod forskellighed. Danske forestillinger om lighed og ensbed. I: *Tidskriftet Antropologi* nr. 42.
- Jahn, A.W. (2001): *Forskelligheder og fællesskaber i fødselsrummet. Om sociale kategoriseringer med etnicitet som eksempel*. Kandidatafhandling. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Baumgarten, P. M. (1999): *Balancing: Exploring how White Middleclass Working Mothers Combine Motherhood and Career in the United States*. Kandidatafhandling. København: Institut for Antropologi (Kandidat afhandling).

Note:

- 1 Begrebet dominerende fortælling stammer fra E. Bruner, som kalder det "a dominant narrative". Det som her kaldes grundstruktur kalder han syntagmatisk struktur eller "story", mens vi har valgt at kalde hans begreb "discourse" for grundtema (Bruner 1986).

Forfatterne er antropologer.